

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בסעודת פורים תשפ"ג לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף שנ"ב

אמנם איתא בגמרא (יומא עג:) חצי שיעור, רבי יוחנן אמר אסור מן התורה דכתיב (ויקרא ז-כג) 'כל' חלב וגו' לא תאכלו ע"כ. וכיון דכאן נאמר לשאול והחרמתם את 'כל' אשר לו, הרי זה כולל בהציווי שלא להשאיר אף אחד. וזהו שאמר לו שמואל, כי היה לו לשמוע לדבריו ולא להשאיר אגג, 'להקשיב', שהיה לו להקשיב לדבריו, כפי מה שנלמד 'מחלב אילים', דכתבה התורה 'כל חלב' לרבות חצי שיעור, וכמו כן כאן לא היה לו להשאיר אף אחד מהם, כיון שנאמר לו והחרמתם את 'כל' אשר לו.

אך אפילו נימא כריש לקיש שם דחצי שיעור מותר מן התורה, היה חיוב על שאול להרוג את אגג, דאיתא בגמרא (שבת קד:) לגבי שבת דחייב רק על כתיבת ומחיקת שתי אותיות, דאם כתב אות אחת והשלימה לספר חייב, כיון דבאות הזוה הושלם הספר יש חשיבות גם לאות אחת וחייב עליה ע"ש. ובביאור הלכה (או"ח סימן שמג ד"ה המוחק) הביא מהפרי מגדים (משבצות זהב סק"א) דהוא הדין אם מחק אות מקולקל כדי לכתוב אחרת במקומה, ובזה יושלם הספר, חייב משום מוחק אפילו על אות אחת ע"ש. ואם כן כיון שבהריגת אגג יושלם מחיית כל זרע עמלק, גם נפש אחת חשובה כשתיים, כמו באות אחת שמשלים הספר.

וגם יש לחלק עוד, בין מחיקת שבת ומחיקת סוטה, למחיית עמלק, שמצותו גם על אחד מהם, דבאדם המוליד גם אחד נחשב כרבים, שהרי בידו להרבות עמלקים. וכעין זה במשנה (סנהדרין לו.) המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא ע"ש. ומה גם שאגג היה המלך שלהם, אשר לב המלך הוא לב העם (רמב"ם ה' מלכים ג-ו), הרי גם היחיד נחשב לרבים.

עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו וגו' (שמואל א טו-ג). ויתפוש את אגג מלך עמלק חי, ואת כל העם החרים לפי חרב (טו-ח). ויבא שמואל אל שאול, ויאמר לו שאול, ברוך אתה לה', הקימותי את דבר ה' (טו-יג). ויאמר שמואל וגו', הנה שמוע מזבח טוב, להקשיב מחלב אילים (טו-כב). והדקדוקים ידועים, איך יתכן ששואל המלך אשר היה כבן שנה בלא חטא (יומא כב:), השאיר את אגג חי, ולא קיים מצות ה'. ולא עוד, אלא כאשר בא אליו שמואל, אמר לו הקימותי את דבר ה'. גם להבין תשובתו של שמואל, שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים, למאי נפקא מינה איזהו טוב יותר, וגם אם נניח שזבח טוב יותר, מכל מקום מוטל עליו לעשות ציווי ה'.

ונראה דהנה בספר טעמא דקרא (על מגילת אסתר ד"ה באסת"ר) כתב לחדש לגבי חיוב מחיית עמלק, על פי מה דאיתא בירושלמי (סוטה ג-ג) כמה ימחוק ממגילת סוטה, בית הלל אומרים שתי אותיות ע"ש. ומבואר דשתי אותיות מקרי שכבר נמחקה קצת המגילה, אבל בפחות משני אותיות, עדיין לא מקרי מחייה, וכתוב (במדבר ה-כג) ומחה אל מי המרים. ואם כן גם כאן דכתיב (דברים כה-ט) תמחה את זכר עמלק, מקיימין המצוה כשהורג על כל פנים ב' עמלקים, לא פחות ע"כ.

ומעתה כיון שבני ישראל החרמו כבר את כל עמלק לפי חרב, ולא נשאר מהם רק אדם אחד, אגג מלך עמלק, אין חיוב על שאול להורגו, דבפחות משנים ליכא חיוב מחייה, שהרי העם הרגו כבר כל עמלק, וחמלו על אגג, ולא נשאר עוד חיוב להורגו. ושפיר אמר שאול, הקימותי את דבר ה', במה שצוהו על עמלק, והמתה מאיש עד אשה מעולל ועד יונק.

הנה מנהג ישראל תורה, שנהגו להשתנות במלבושים שונים לשמחת פורים. וכתוב בבני יששכר (אדר ט-א) כי לא דבר ריק הוא, והנה התבוננתי מן החרכים בתורתו של הרב המפורסם מהר"מ חאגיז, שהוא לזכר מה שאמרו רז"ל (מגילה יב.) הם לא עשו אלא לפנים (מה שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר) אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים. על כן משתנים בזמן השמחה במלבושים שונים ולא ניכר הפנים של מי הוא, והוא דבר הנחמד בפשטיות המנהג ע"כ.

וביאורו הוא, דאיתא בגמרא (שם) שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה. אמר להם, אמרו אתם. אמרו לו מפני שנהגו מסעודתו של אותו רשע. שאל להם, אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו. אמרו לו, אמור אתה. אמר להם, מפני שהשתחוו לצלם [בימי נבוכדנצר]. אמרו לו, וכי משוא פנים יש בדבר [ואיך זכו לנס]. אמר להם, הם לא עשו אלא לפנים [מיראה], אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב (איכה ג-לג) כי לא ענה מלבו ע"כ. והנה מה שאמרו הטעם שנתחייבו בשביל שנהגו מסעודתו של אותו רשע, ביארו המפרשים דלכאורה אין על זה חיוב מיתה וכלייה. וכתוב ברי"ף (על עין יעקב) שעיקרו של המשתה עשה אחשורוש על ביטול בנין בית המקדש, שמאחר שעברו לפי חשבונו שבעים שנה מחורבן הבית, וה' הבטיח שהגלות לא תהא אלא שבעים שנה, ולפי מלאכת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם (ירמיה כט-ג), ולא נתקיים דבר ה', על כן עשה משתה ששוב לא יבנהו, וכל מי שנהנה מאותה סעודה הראה כאילו הוא שמח על חורבן הבית, ומתיימש מגאולתן של ישראל.

אך יש לומר עוד טעמים על המנהג להשתנות בימי פורים. חדא, דאיתא בגמרא (שם יא.) בטעם קריאת שם אחשורוש, שמואל אמר לפי שהושחרו פניהם של ישראל בימיו כשולי קדירה ע"כ. וביאר במהרש"א שאחשורוש יש בו אותיות 'שחור אש', רומז שהושחרו פניהם של ישראל כשולי הקדירה שהושחר מן האש ע"ש. ובפשוטו הכוונה שמרוב היסורין נפלו תואר פניהם של ישראל והושחרו. וגם יש בזה רמז על ריבוי התעניות שגרם לישראל, וכמו שאמרו (סוטה יב.) על כלב בן יפונה, שקראו הכתוב בשם אשחור (דברי הימים א ד-ה), מפני שהושחרו פניו בתעניות [שקיבל עליו תעניות הרבה שינצל מעצת מרגלים] ע"ש. ולכן משחירין את הפנים, רמז על הגזירות של אחשורוש, שהושחרו פניהם של ישראל.

שנית, דאיתא בגמרא (שם יג.) כאשר היתה באמנה אתו (אסתר ב-ב), שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש,

וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי ע"כ. ובתוספות (שם) דיח לומר שהיתה משמשת במוך ע"כ. אמנם בזה"ק (פ' תצא רעו.) כתוב, דשכינתא אסתירת לה מאחשורוש, ויהיב ליה שידא באתרה, ואתהדרת איהי בדרועיה דמרדכי. ומרדכי דהוה ידע שמא מפרש ושבעין לשון, עבד כל דא בחכמתא ע"כ. ובעבודת ישראל (לפרשת זכור) כתוב, דשם השדית שהשביעה אותה אסתר 'מוך' שמה. וזהו שרמזו התוספות שהשתמשה בהשדית ששמה 'מוך' ע"ש. ובבן יהודע פירש מה שאמרו (שם יג.) וישנה ואת נערותיה (אסתר ב-ט), שהאכילה קדלי דחזירי ע"כ. דאסתר היתה עושה על ידי השבעה, שהשידה בדמותה היא תאכל ע"ש.

ובספיה"ק זרע קודש (לפורים) פירש בזה מאמר הכתוב, שהזהיר מרדכי לאסתר, אל תדמי בנפשך (ד-ג), שאל תעש לך דמיון לשלוח השידה בדמותך ויהיה הנס על ידי השידה, שאז ריוח והצלה יעמוד ליהודים, אבל יהא 'ממקום אחר', וכוחות הסטרא אחרא מעורבין בה, וכיון שהיה אז הנס לכלל ישראל שקימו וקיבלו התורה ברצון, על כן הזהירה שלא יבוא הנס מכח הסטרא אחרא ע"ש.

ולפי זה בכל פעם שבאתה אסתר לפני המלך, שינתה את עצמה לשלוח שדית תחתיה כדי שתשאר בקדושתה, על כן רומזין במה שמשנים הפנים בפורים, על השינוי שעשתה אסתר בכל פעם שנכנסה להמלך.

*

גם יש לומר שבא לרמז על מאמרם (שם יג.) ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה (ב-טו). אמר רבי אלעזר מלמד שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו ע"כ. ובבנין אריאל כתוב דלכן צוה עליה מרדכי שלא תגיד את עמה ואת מולדתה (ב-ב), כי הסיבה שהביא את אחשורוש לשלוח אחר ושתי, להראות העמים והשרים את יפיה כי טובת מראה היא (א-יא), איתא בגמרא (שם יב.) דבסעודתו של אותו רשע, הללו אומרים מדיות נאות, והללו אומרים פרסיות נאות, אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו אינו לא מדי ולא פרסי אלא כשדי, רצונכם לראותה ע"ש. וכיון שלא ידע אחשורוש את עמה, ממילא לא תבוא אסתר לידי נסיון כזה. ובפרט שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו, אם כן אין על מה להתוכח. ועל זה אנו נוהגים לשנות עצמן בפורים, דוגמת פניה של אסתר שהיתה משתנית לכל אחד ואחד כאומתו.

*

עוד יש לומר, דאיתא בגמרא (שם יג.) ויהי אומן את הדסה היא אסתר (ב-ז), קרי לה הדסה וקרי לה אסתר, רבי יהושע בן קרחה אומר, אסתר ירקרוקת היתה [כהדסה זו], אלא חוט של חסד משוך עליה [מאת הקב"ה, לכך נראית יפה לאומות ולאחשורוש] ע"כ. הרי שצורת אסתר השתנתה מצורתה האמיתית. ובביאור הגר"א (אסתר ב-טו) ביאר, דבהתחלה היתה אסתר יפת תואר שנאמר (ב-ז) והנערה יפת תואר וטובת מראה. אולם מחמת היסורין והצער שהיתה לה שצריכה להיות בבית אחשורוש נשתנה צבעה לירקרק, והוצרכה לחוט של חסד ע"כ. וכל זה אנו מרמזים במה שמשנים צורת הפנים בפורים.

ויש להוסיף בזה עוד, דאיתא בגמרא (שם) ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת (ב-ז), תנא משום רבי מאיר אל תקרי לבת אלא לבית [פירוש לאשה, כדאמרין (שבת קיח): קריתי לאשתי ביתי. מהרש"א] ע"כ. ובספר חוט של חסד (להגר"ז סורוצקין זצ"ל) כתוב, שעבור איסור יחוד קשה היה לו לגדלה בביתו ולהיות לו לבת, על כן הוכרח לקחת אותה לבית ע"כ.

ונראה לומר על דרך שמצינו במרים אחות משה ואהרן שנשאה כלב בן יפונה, ואמרו חז"ל (סוטה יב.) וכלב בן חצרן הוליד את עזובה וגו' (דברי הימים א ב-יח), עזובה זו מרים, ולמה נקרא שמה עזובה, שהכל עזובה מתחילתה [שמתחילה חולנית היתה, כדקרי לה הכא יריעות, ולקמן קרי לה נמי חלאה ועזובה, שעזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה]. הוליד, והלא מינסב הוה נסיב לה [כדכתיב (שם ב-יט) ותמת עזובה ויקח לו וגו', אלמא איתתיה הואין]. אמר רבי יוחנן כל הנושא אשה לשם שמים [כגון זו שהיתה חולה ונשאה לשם שמים, שבדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם צדיקים, ורוב בנים דומין לאחי האם (בבא בתרא קי.)], מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה וכו'. וכתיב (שם ד-ה) ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים, חלאה ונערה. אשחור זה כלב, ולמה נקרא שמו אשחור, שהושחרו פניו בתעניות. אבי, שנעשה לה כאב. תקוע, שתקע את לבו לאביו שבשמים. היו שתי נשים, נעשה מרים כשתי נשים. חלאה ונערה, לא חלאה ונערה הואי, אלא בתחילה חלאה [חולין] ולבסוף נערה [שנתרפאה מחליה וחזרה בתואר פנים כנערה]. ובני חלאה [ובניני חלאה שנבנית ונתרפאת, משובחין היו להיות] צרת וצהר ואתנן (שם ד-ז), צרת, שנעשית צרה לחברותיה [מתקנאות ביפיה]. צהר שהיו פניה דומין כצהרים ע"כ.

ועל דרך זה יש לומר גם כאן גבי אסתר, שמתחלה כשלקחה מרדכי לביתו ירקרוקת היתה, כדכתיב ויהי

אומן את 'הדסה', ירקרוקת כהדסה, ולא יכלה לעשות שידוך מחמת גריעות מראיתה, ומרדכי הצדיק שהכיר צדקתה לקחה לו לבית, והנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה, ונחשבה לו לבת. ומרדכי הצדיק בנאה עד שנעשית יפה כלבנה. וזהו שנאמר ויהי אומן את הדסה היא אסתר, כשלקחה לביתו היתה הדסה, ותחת ידו 'היא אסתר', נעשית יפה כלבנה, כמאמרם (שם) למה נקראת אסתר, לפי שהיו אומות העולם קורים אותה על שם אסתהר [ירח, יפה כלבנה] ע"כ. כי במות אביה ואמה לקחה מרדכי לבת, בהיותה ירקרוקת, והוא בנה אותה להיות יפת תואר ויפת מראה. וזהו הענין שמשנים הצורה בפורים, ללמוד ממרדכי איך טיפל עצמו באשתו אסתר, לשנותה מירקרוקת ליפת תואר. – ויש בזה מוסר השכל לכל אחד, הרי זיווגו של אדם מוכן לו מן השמים ואינה בבחירתו, וגם כאשר נודמן לו עזובה וחלאה כמו מרים, וירקרוקת כאסתר, יש לטפל עמה לחזקה לעודדה ולרפאותה ולבנות אותה כפי יכלתו.

ויסופר על הגה"ק בעל אמרי אמת מגור זצ"ל, שהיה לו אח שנסתלק בנערותו, והשאיר אחריו י"ד יתומים, והיו מתגוררים בקטנותם בביתו. והרבנית לא מצאה מנוח מהצער בראותה את היתומים. ושאל לבעלה איך הוא יושב רגוע כל כך ולא מתבטל משיעוריו. והשיב לה, הצרות והבעיות הם מן השמים, וצער ועגמת נפש נוטל האדם בעצמו. וכמה עמוקים הדברים לקבל הכל באהבה, דכל מה דעביד רחמנא לטב.

*

יש לנו ללמוד מוסר הכל מפרשתו של עמלק והמן, שנצטוינו זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כה-יז), וכמו כן זכירת ישועתן של ישראל בימי המן, דאיתא בגמרא (סנהדרין טז:) ותמנע היתה פלגש (בראשית לו-יב), מנשה בן חזקיה היה יושב ודורש בהגדות של דופי, אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע, ותמנע הית פלגש לאלופו וכו'. תמנע בת מלכים הואי, דכתיב (שם לו-כט) אלוף לוטן אלוף תמנע, וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא [שר גדול אלא שאינו מעוטר, וכיון דתמנע היתה אחות מלך, ודאי בת מלך היא]. בעיא לאיגורו, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה, הלכה והיתה פילגש לאלופו בן עשו, אמרה מוטב שאהיה שפחה לאומה זו [לבני אברהם יצחק שהן יראי שמים] ולא אהיה גברת לאומה אחרת [ולכך נעשית פילגש לאלופו בן עשו שהיה מזרע יצחק]. נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל. מאי טעמא, דלא איבעי

ופירשו כי הישרים משבחים את ה' בפיהם, והודאת הצדיקים הם במדריגה יתירה מזה בשפתים, והחסידיים עוד יותר בלשונם, והקדושים גם קרבם מודה ומשבח לקונם.

ויסופר על חסיד אחד שהתפלל אצל רבו, וכאשר הגיע בתפלתו לפסקא זו, התבונן במצבו שהוא אינו לא מהישרים ולא מהצדיקים וכו'. אבל כאשר המשיך להתפלל, ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל ברנה יתפאר שמך, התחזק והתעודד הלא בזה גם אני זוכה להיות כלול בתוך כלל ישראל. ואותו צדיק הרגיש במחשבתו, ואצל השלחן קרא ל'המקהלות איד' שיבוא לקבל שיריים. ושוב ראיתי הוספה על זה, שהרה"ק מקוברין זצ"ל סיפר עובדא זו בעיני עצמו, ושוב אמר בגודל שפלותו, אשר גם במקהלות רבבות עמך בית ישראל, אינו מוצא מקום לעצמו להתכלל עמהם, ורק כאשר אומר שכן חובת כל היצורים לפניך ה' אלקינו, שזה כולל גם בהמות חיות ועופות ושקצים ורמשים, אשר כולם אומרים שירה לפני ה', שוב מוצא מקום גם לעצמו, כי גם הוא חלק מהיצירה הכללית, ולא גרע משאר בעלי חיים שישנם בעולם.

והנה דוד המלך ביקש מה' על אמירת שירות ותשבחות שלו, ספר תהלים, שיהא חשוב לפניו כאילו עוסקים בנגעים ואהלות (מדרש תהלים א). וביאר מרן מוהרי"ד מבעלזא זי"ע, דאיתא בגמרא (ברכות כב.) אין דברי תורה מקבלין טומאה (וטמא מותר בדברי תורה ואינו צריך לטבול) שנאמר (ירמיה כג-כט) הלא כה דברי כאש נאום ה', מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה ע"כ. ועל זה ביקש דוד המלך על השירות ותשבחות של תהלים, שגם כאשר לא יהא להאדם טהרת הנפש, לא יפריע טומאתו את אמירת תהלים, ויעלה לרצון לפני אדון כל ע"כ. וכיון דאסתר סוף כל הנסים (וימא כט.), וקריאת ההלל של ימי הפורים הוי סיום של כל סוגי ההילול שאנו אומרים להקב"ה, על כן ביקשה אסתר כתבוני לדורות, דקרייתה זו הילולא, ועל ידי שתהא כתובה בכתבי הקודש, לא יקבלו טומאה, ויעלה ההילול למעלה גם מפחותי העם.

ויש להוסיף עוד בבקשתו של דוד, שתהא כנגעים ואהלות דייקא, כי בנגעי בתים, כל הבא אל הבית יטמא (ויקרא יד-מו), וכמו כן במת, הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים (במדבר יט-יא), וכל הבא אל האהל יטמא (שם ט-יד), הרי שנשפע האדם מהם ועושה רושם על מהותו גם בנגיעה קלה, או כאשר נמצא באוירו, וביקש שכן יעשו הדיבורים של תהלים רושם על האומרם, שיושפע עליו שפע מקדושת הדיבורים להודות ולהלל לה' בכל עת ובכל שעה. ■

להו לרחקה [מתחת כנפי השכינה, שהיה להם לגיירה] ע"כ. הרי לנו עד כמה יש לחוס על נפש אדם שרוצה להכנס תחת כנפי השכינה, ומה שהיו ישראל בצער על ידי עמלק וזרעו, עד שגם עתה עדיין לא נמחה זרעו של עמלק, ואין שמו שלם ואין כסאו שלם, נגרם בשביל שהרחיקו את תמנעו. ואם כן קל וחומר איך יש לקרב כל אחד מישראל, גם הגרוע שבגרועים, כאשר רוצה לקרב עצמו ליהדותו, ולקבלו בסבר פנים יפות.

*

בגמרא (מגילה ז.) שלחה להם אסתר לחכמים, כתבוני לדורות. שלחו לה, הלא כתבתי לך שלישים (משלי כב-כ), שלישים ולא רבעים [בשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק, בספר ואלה שמות, ובמשנה תורה, ובספר שמואל, וזהו שאמר שלמה בדבר ששילשתו אי אתה רשאי לרבעו]. עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה (שמות יז-יד), כתוב זאת זכרון בספר, כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה [דכל מה שכתוב בתורה, קורא כתב אחד]. זכרון, מה שכתוב בנביאים. בספר, מה שכתוב במגילה ע"כ. ויש להבין עומק בקשתה שתהא גם כתובה לדורות, ולא די לה בזכירת הנס כשאר ימים טובים שיש בישראל.

ונראה דאיתא בגמרא (שם יד.) מ"ח נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה, ומה מעבדות לחירות [ביציאת מצרים] אמרינן שירה [אמרו שירה על הים], ממיתה לחיים לא כל שכן. אי הכי הלל נמי נימא [שהיא שירה], ומשני לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ היכי אמרינן שירה, ומשני, כדתניא עד שלא נכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל ארצות לומר שירה, משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה. רב נחמן אמר קרייתא זו הילולא ע"כ. ואם כן קריאת המגילה זהו מקום ההלל וההודאה שאנו נותנין לה' עבור ישועתן של ישראל בימים ההם בזמן הזה.

והענין הוא, דבנתינת הודאה לה' יש מדריגות רבות בעומק ההודאה, אשר אין אחד דומה לחבירו. ויש שמודים לה' רק כאשר נתהוו להם ישועה מיוחדת, ויש שמקיימים על כל נשימה ונשימה תהלל י-ה (ב"ר יד-ט). ואנו אומרים (בתפלת שב"ק) בפי ישרים תתרום, ובשפתי צדיקים תתברך, ובלשון חסידיים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל.